

— Где он?— спросил полицей-переводчик у пришедшего с ними.

— Тот,— показал он на меня.

— Выйди из строя!— приказал мне полицей и указал место перед строем.

Гестаповец выступил с краткой злобной речью. Кто продал? За что? Я вспомнил, что в комнате появились два человека вместе с портретом Гитлера. Это были провокаторы. Гестаповец закончил речь. Переводчик перевел примерно так: «За оскорбление доблестной немецкой армии и оскорбление фюрера Адольфа Гитлера, повесить». И далее: «Господин капитан — человек очень гуманный, сочувствует русским пленным. Заменяет смертную казнь через повешение на заключение в мешок из колючей проволоки».

У меня опустились руки, ноги задрожали, на лице выступил холодный пот. Я стал совершенно безвольным и бессильным. Видел колонну людей в каком-то тумане. Меня взяли за руки и затолкали в мешок из колючей проволоки и закрыли дверцу мешка. Не

смотря на мой малый рост и истощенность мешок колол меня со всех сторон. Можно было стоять только строго вертикально, при малейшем движении проволочные колючки врезались в тело. Постепенно стало смеркаться. Подошел к мешку полицей-переводчик, открыл дверцу и выбросил меня из мешка. Кормили баландой — что-то вроде мутной воды с запахом гнилого картофеля. От истощения люди стали умирать. Начались волнения пленных. Однажды мы все вышли на улицу с криком: «Хлеба! Хлеба! Хотим кушать». В ответ с вышек раздались пулеметные очереди. Много было раненых, убитых. Потом к раненым подошел полицей и сказал: «Потерпите, скоро придет немецкая спецкоманда и окажет помощь». Действительно, спецкоманда прибыла на автомашинах. Всех раненных военнопленных они расстреляли. В Кричевском концлагере я пробыл 10 дней, потом меня отправили в Могилев.

З фондаў Крычаўскага раённага краязнаўчага музея.

Документы сведчаць

НЯМЕЦКА-ПАЛІЦЭЙСКІЯ ГАРНІЗОНЫ

В городе Кричеве — немцев 250–300, полицейских — 350–400.

Цементный завод, фосфоритный завод и ж.-д. мост — 450–500 человек.

Задобрянский винзавод — немцев 150, власовцев — до 250.

Комаровка — 30 чел.

Юрковка — 20 чел.

Разъезд Осовец — до 30 чел.

Гарнизон охраны ж.д. в нас. пункте Павловичи — 25 чел.

Гарнизон по охране разъезда Малятичи и ж.-д. моста на р. Черная Натапа — до 45 человек.

Местечко Малятичи — немцев 120–150 чел.

Гарнизон по охране Земского хозяйства Залесовичи — 18–20 чел.

Приговка — 15 немцев.

Костошквичи — 70 чел.

Баевка — 60 чел.

Торфзавод «Дорогая» — 15–20 чел.

Земхоз Низки — 18 чел.

Поклады — 30 чел.

Гарнизон полицейских по охране моста на шоссе Москва—Варшава на р. Добрасть, Свадковичи — 18 чел.

Хотиловичі – гарнізон па охране мастов через р. Сож, складов с боеприпасамі і горючым в лесу около Прудка – 125 чел.

Прохоровка ст. Кричев-2 – 150–170 немцев.

Разъезд Михеевичи – 25 немцев.

Торфзавод «Великий мох» – гарнізон 30 польнейских.

Дяговичи – 30 польнейских.

Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 4332. Воп. 1. Спр. 1. Л. 25–26.

Падрыхтавала да друку Л.У. Ляховіч.

Дзяўчына ў лагеры смерці

Перада мной выдздзеная да Нюрнбергскага працэсу над фашыстскімі злачынцамі карта лагераў смерці ў Еўропе. Чорнымі кругамі на ёй адзначаны гіганцкія камбінаты смерці: Майданек, Бухенвальд, Маўтхаўзен, Равенсбрук, Асвенцым, Заксенхаўзен, Штутгоф... Побач ляжаць запісы з некаторымі імёнамі і маіх землякоў, якія былі ў лагерах смерці...

У вёсцы Сакольнічы ля Крычава жыў настаўнік Аляксандр Сяргеевіч Гурыновіч. У вайну ён кіраваў грудай разведчыкаў і сувязных. Настаўніку дапамагалі яго вучні. Гурыновіча закатавалі гестапаўцы. Імем героя названа вуліца ў Крычаве.

Аднойчы, у пачатку акупацыі, Валя Свадкоўская спытала ў Гурыновіча:

– Што ж нам рабіць зараз?

– Чым можаш дапамагаць Чырвонай арміі біць фашыстаў, набліжай перамогу.

Валя дапамагала палонным, расказвала аб пачутых навінах з фронту. А потым звязалася з групай партызан – маладых хлопцаў з вёскі Сакольнічы. Збірала звесткі аб руху фашыстскіх войск, перадавала партызанам вопратку, харчаванне.

Хутка Валя адчула, што за ёй сочаць. Трэба ісці ў лес. А як быць з мамай і двума малымі? Іх жа расстраляюць. 15

жніўня 1943 года ў дом уламіліся фашысты. Іх прывёў сын старасты з сядняга сяла Залесавічы.

Валя ні ў чым не прызналася. Яе прывезлі на станцыю Крычаў. Тут рыхтавалі эшалон для адпраўкі ў Германію. Пакутлівая дарога прывяла ў гарадок Дзершва, адтуль – у Данцыг, на танкавы завод. Пазнаёмілася з дзяўчатамі з Харкава – Дусыя Дэкала, Лідай Цеслер, Любай Панчанка. Працавалі побач і украінскія хлопцы Мікалай і Ваня. Хутка пасябравалі. Разам выводзілі са строю станкі, па магчымасці рабілі бракованыя дэталі.

Адзін з вязняў, Косця, трымаў сувязь з воляй. Ён наведваў: за каналам высадзіўся савецкі дэсант. Сувязь праз некалькі асоб, па ланцужку, была ўстаноўлена. Двойчы Люся Дэкала і Валя Свадкоўская ўпотаі ездзілі да канала, спрабуючы знайсці дэсанцікаў. Ад іх неўзабаве перадалі загад: завод узарваць. Узрыўчатка будзе дастаўлена. Неўзабаве была закладзена пад шэсць машын узрыўчатка. Трэба было камусьці ўключыць замініраваныя машыны. Валя сказала:

– Уключу я. Мне шаснаццаць гадоў, скажу, што нічога не ведала, што наогул мала разумею, бо з вёскі.

Назаўтра прыйшла ў цэх раней за ўсіх. Націснула на ўключальнік. Па-